

Cultura Creștină

Apare, cu excepția lunilor Iulie și August, la 10 și 25 n. a fiecărei luni.

Anul II.

25 Decembrie 1912.

Nrul 20.

SUMARUL

Dr. VICTOR BOJOR: „Eu sunt... adevărul și viața“.

Dr. IOAN BĂLAN: Limba liturgică în biserica Românilor (III. Articol final).

Dr. IOAN SÂMPĂLEANU: Autonomia noastră bisericească (III. Articol final).

Dr. VICTOR MACAVEIU: Critica biblică modernă și învierea lui Isus Hristos (VI. Articol final).

CRONICĂ: Iacob Mureșianu (sr.); „Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face“ (sr.).

CĂRȚI ȘI REVISTE: Ioan Geț; Mângăierea sufletului (ar.); „Telegraful Român“ (ar.).

TELEFON.

Blaș.

Tipografia Seminariului teologic gr. cat.

AVIZ.

Rugăm pe abonații noștri în restanță cu plata revistei, să-și aducă aminte de noi. Cheltuielile din ce în ce mai mari, ce le avem cu editura revistei, ne silesc să stăruim pentru încassarea la vreme a abonamentului.

Apelul acesta credem, că nu va sună în deșert.

Sub tipar:

Pocăiții...

Cuvântări bisericești asupra așa numiților pocăiți (adventiști, nazarineni)

de

Păr. Dr. Nicolae Brînzău.

Se poate abona de pe acum la autor în Vulcan (Vulkán).

Prețul cor. 3; pentru România lei 3'50.

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:
Pe un an: cor. 10.
Pe $\frac{1}{2}$ an: cor. 5.
In străin.: cor. 12.
Numărul 50 bani.

REDACTIA:
Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan
Roșianu, Dr. Victor Macaveiu,
Dr. Alexandru Nicolescu și
Dr. Alexandru Rusu.

Redacția și Admi-
nistrația:
>Cultura Creștină<.
Balázsfalva.

„Eu sunt . . . adevărul și vieța“.

I.

E dulce și plăcut, când, după zile cu ceriu înorat ori după o noapte întunecoasă și viforoasă, strălucește iarăș soarele maiestos în razele de dimineața, cari străbat fără de veste în vre-o locuință sărăcăcioasă și scundă, ca să se înveselească cu lumina lor o sărmană familie, care acolo își petrece zilele în mizerie și plâns. Poate nu se așteptă la vizita aceea grabnică a suveranului naturii, poate raza de soare pune pe buzele unei văduve năcăjite — un suris trist, poate că face să strălucească fața micului pruncuț, ce doarme liniștit în leagănul său, fără ca el să fie conștiu de mizeria, ce-l împrejmuște, poate că înveselește resemnata cărunteță a vre-unui bun bătrân muribund, care privește în raza lui blândă o chezășie a Soarelui vecinic, care îl așteaptă în ceriu.

Ei bine, soarele ce pe neașteptate înveselește cu lumina sa această sărmană familie, este o icoană a soarelui dumnezeesc, a Unuia născut Fiul alui Dumnezeu, care după lunga noapte de patruzeci de veacuri de greșeli și de idololatrie, se arată în fine pe orizontul pământului, ca să mângăie familia omească, să aducă lumina adevărului, și să încălzească piepturile oamenilor cu focul sacru al dumnezeieștii iubiri.

Și într'adevăr! După căderea celui dintâiu Adam, și înainte de întruparea noului Adam, Isus Hristos, adevărul s'a fost întunecat în așa măsură, încât din dânsul rămăsese numai o slabă licărire de lumină, ce se arată din când în când, dar împrejmuirea de foarte mult întunec. E adevărat, că se păstră încă sacra făclie a revelațiunii pri-

mitive, date de Dumnezeu protopărinților noștri, dar făclia aceasta sacră, ce strălucește pe țărmurii Iordanului la poporul ales alui Dumnezeu, nu ajunge să lumineze și lumea păgână, care iubește întunecul erorilor, pentru că iubește pasiunile sale și le adoră personificate în zeitățile cele mai mârșave. Și aceste divinități false, sub cari se adoră Satana, cum zice psalmistul: *Că toți dumnezeii neamurilor sunt draci* (ps. 95), erau atât de multe, încât, cum zise Bossuet, pentru acei nefericiți toate erau Dumnezeu, afară de Dumnezeu însuși. Dar era ea în curat cel puțin cu întrebarea de unde își are originea omul? pentru ce viețuiește pe pământ? cari sunt destinele lui? Erau sute de păreri și ipoteze, — pe cari ni-le înșiră sf. Augustin.

Dar aceste probleme, baza ordinii morale și sociale, erau încă nedeslegate, așa, că în timpul nostru, în era creștinismului, mai mult știe un prunc născut și crescut în sânul bisericii lui Isus Hristos, decât cei mai vestiți filozofi păgâni. — Ne putem apoi închipui, cum au trebuit să fie viețile și moravurile oamenilor, cari nu aveau alt povățuitor și îndreptător al vieții lor, decât numai pasiunile cele mai disordinate!

Dumnezeu însă, n'a mai putut răbdă să vadă pe om — cea mai frumoasă și mai nobilă între zidirile văzute — îngropat într'o mizerie atât de mare. Și iată strălucind fără de veste din Răsărit, într'o întunecime mare, o lumină aleasă: *Poporul, celce umblă întru întunec, a văzut lumină mare. Celorce locuiesc în laturea și în umbra morții, lumina va străluci peste ei* (Is. 10). — Și aceea lumină este strălucirea luminei eterne, Soarele Dreptății, Adevărul necreat și întrupat, care după așteptarea universală a lumii trebuia să se pogoare din înălțimea cerului: *Iam nova progenies coelo demittitur alto... Illa Deum vitam accipiet* (Virgiliu Ecgl IV); este Isus Hristos, care a venit pe pământ să aducă împreună cu dumnezeiasca sa învățătură și cu exemplele sale — lumină, mântuire și viață. În marea aceasta tulbure și viforoasă de păgâni el își ridică glasul: *taci și amuțește* (Mat. 4.) — și marea aceasta se limpezește, viforul se liniștește, întunecul se împrăștie și învie ca dintr'un mormânt *Adevărul*, care, răspândind razele luminei sale pe pământ, îl înviește: *și vei învi în fața pământului*. — Precum odinioară la sunetul cuvântului creator alui Dumnezeu, care răsună la începutul timpurilor, *haosul* a devenit *cosmos*, confuzia s'a străformat

în ordine și în armonie, așa la cuvântul restaurator alui Isus din haosul celor mai înfricoșate erori a ieșit Adevărul strălucind de lumină cerească. Oh Isuse! lumina lumii, carele ai venit pe pământ, anume ca să luminezi pe oameni, fie-ți milă de acei indivizi și de acele popoare nefericite, cari nici după 19 veacuri nu te cunosc încă. *Trimite lucrători în viaa ta*, deșteaptă muncitori zeloși în Biserica ta, cari să preamărească Numele tău și să vestească mântuire și la acei nefericiți, ca așa împreunându-se cu noi — să-ți servească pe pământ și împreună cu noi să te laude în veci în ceriu.

II.

E renumită sentința scriitorului francez Montesquieu: „Religiunea creștină, care se pare că nu are de obiect altceva decât fericirea vieții viitoare, formează și în viața prezentă fericirea noastră.“ Ceeace se zice, cu tot dreptul, despre religiunea creștină, cu și mai mare drept trebuie să se zică despre dumnezeescul ei întemeietor, despre Isus Hristos. Așa este! Unul născut Fiu alui Dumnezeu, venind pe pământ să învețe pe oameni calea spre fericirea eternă din viața viitoare, a venit să fericească, pe cât eră cu putință, și viața prezentă, pentru că a venit să reformeze, să reorganizeze și să restaureze societatea omenească ca atare.

Ca să pricepem restaurarea, ce a făcut-o Domnul Nostru Isus Hristos în societatea omenească, ar trebui să știm mai întâiu în ce stare eră lumea înainte de Hristos. Am arătat pe scurt acest lucru în partea primă al acestui articol, aici mai adaug numai aceste: Ce putea fi societatea păgână, când înseși divinitățile erau socotite de învățătoarele a toată fărădelegea? Comicul latin Terențiu se încurajă pe sine pe dreptul spre desfrânare, zicând, că ar fi o nerușinare a pretinde, ca un simplu muritor să fie mai cast decât supremul zeu Iupiter. Omul ajunsese la cea mai din urmă degradare și îndobitocire, societatea omenească mergea spre destrămare ca un corp putred și plin de cangrenă: așa că sau trebuia să se înoască, sau să dispară de pe fața pământului. Și iată, că vine din cer promisiul dumnezeesc Restaurator, așteptatul și doritul veacurilor, Isus. Isus Hristos cu învățăturile sale restauratoare, cu strălucitele exemple ale sfințeniei nemărginite, și în urmă și mai mult prin meritul Sângelui său, aruncă sămânța străformării individuale și sociale. La resunarea numelui său pe

pământ, se restoarnă altarele zeităților mincinoase, înceată jertfele victimelor omenești, se curăță și se sfințesc moravurile, se proclamă indisolubilitatea și sfințenia căsătoriei, întră în lume dreptatea, ordinea și pacea; vergure sacre împodobesc cu crinul lor alb Biserica, eroii dragostei creștinești se jertfesc în număr mare pentru mângăierea deaproapelui ce suferă, deșerturile Egiptului se umple cu mii de penitenți, pustnici, anahoreți, cari petrec o vieață mai mult cerească, decât omenească, și toți acești eroi ai sfințeniei, după ce au lăsat pe urma lor în lume cele mai strălucite exemple de virtuți, trec în cealaltă lume, ca să devină acolo cetățeni ai Raiului... Iată, așa a străformat și restaurat Domnul Hristos lumea!

Elementul prim al ordinii sociale este respectul față de auctoritatea constituită; fără de el nu poate exista ordine, ci numai anarhie. Atare respect conștientios față de autoritate nu se cunoștea în lumea păgână; domnia și guvernarea se bază pe forța brutală și pe terorism, căreia i-se supun numai dobitoacele sălbatică. — Isus Hristos a fost acela, care a restituit cinstea autorității în conștiința oamenilor, și din respectul cătră autoritate a făcut o datorință de conștiință. — Aceasta a întărit-o prin exemplul său, de vreme-ce — deși eră Dumnezeu — preasfintei sale Mame și sfântului Iosif le-a fost pururea și întru toate supus în vieața sa domestică din Nazaret, și a înculcat, a recomandat supunerea și față de puterea civilă, când a zis: Dați dară ale Cezarului Cezarului, și ale lui Dumnezeu lui Dumnezeu.

Dar ordinea socială se mai bazează și pe respectul și pe iubirea împrumutată dintre membrii societății și consistă în împlinirea datorințelor, pe cari le are fiecare membru, fiecare cetățean. Ei bine! Isus a venit în lume, să învețe iubire împrumutată, și prin promisiunea unei răsplăți eterne ne-a poruncit chiar să ne iubim unul pe altul, să ne suferim împrumutat, și să ne iertăm, mai mult: să ne jertfim pentru semenii noștri, dacă trebuie, dându-ne pentru dânșii și vieața. Toate acestea învățături despre iubirea deaproapelui le-a statorit Domnul Hristos și le-a sancționat, zicând, că orice bine și orice rău vom face altora, îl va socoti șiș. Astfel de învățături ale Mântuitorului nu sunt oare restaurătoare și reconstituitoare *per excellentiam* ale societății omenești?

Cei mai vestiți înțelepți din Grecia și din Roma, ai veacurilor de mai înainte, nici n'au visat atari învățături sublime. În urma acestor nouă învățături a lui Isus, începe a stăpâni în lume dragostea. Mii și mii de eroi creștini își consumă întreaga lor viață lângă patul bolnavilor și nefericiților, și mor lângă patul celor cuprinși de ciumă, de coleră ș. a.

Dar oricât s'ar presupune de bine ordinară societatea civilă, omul rămâne supus legii celei dure a durerii și a năcazului. Ce mângăiere slabă aveau sărmanele popoare idololatre în împrejurările crunte și dure ale vieții. Nu cunoșteau prevedința dumnezească! Se credeau supuse unui destin fatal, sub care ar geme chiar și supremul Iupiter. Nefericiții! n'aveau nici o mângăiere, și nu le rămânea altceva, decât blăstăm, desperarea și sinuciderea. Înșiși filozofii păgâni n'aveau altă învățătură, pe care să o deie celor loviți de nefericiri, decât să-și pună capet vieții — ei cu mâna lor... Ei înșiși mergeau înainte cu pilda lor proprie... Cato își împlântă un pumnal în piept, Seneca își taie vinele într'o scaldă... și cu acelaș cuțit deschide și vinele soției sale, ca să moară deodată... Sinuciderea înainte de venirea Domnului Hristos ajunse între păgâni atât de deasă, încât o priveau de un act comun. Dar vine Mântuitorul! Desvălește taina relilor, ce însoțesc pe omul călător în această lume, pretutindinea. Arată valoarea ispășitoare a suferințelor: rozele neveștezite, ce odrăzlesc din spiniile acestor suferințe. Numește fericiți pe ceice sufer: *fericiți ceice plâng*. Mai mult! Sigilează aceste vorbe cu pilda clasică a răbdării infinite, în viața săracă și năcăjită ce-a dus, și între durerile patimii și morții. Deci iată, că acest Mântuitor mângăie pe cei năcăjiți și supărați! Varsă în ei curaj și resignare! face suferința amabilă și chiar de dorit! De aici se explică apoi eroizmele de resemnare și paciință, pe cari le admirăm în istoria sfinților.

Și oare n'ar fi ajutat și mângăiat Isus viața omească și dacă n'ar fi făcut altceva, decât să aducă bieților năcăjiți aceste mângăieri ale Raiului? Răspunsul e neîndoios! Trebuința dintâiu și mai urgentă a omului este să aibă mângăieri, anume pentrucă faptul cel mai des al vieții este suferința. Ce folos are omul năcăjit de toate invențiunile științii, de aplicările admirabile ale vaporului și ale electricității? N'are nici un folos de ele! Are trebuință de cruce, de mângăierile credinței, pe cari ni le-a adus Isus Hristos. Are trebuință să

se întărească în nădejdea, că va ajunge în ceriul pregătit pentru năcăjiții resemnați. Dulce Isuse! îți mulțumim din adâncul inimii, că ne-ai învrednicit să ne naștem dupăce te-ai pogorât pe pământ, și mai vărtos pentrucă ne-am născut între strălucirile adevăratei credințe în sfânta Biserică, având atâtea mijloace de mântuire. Dă-ne darul să răspundem cu credință la atâtea milostiviri ale tale, ca nu cumva din cauza nerecunoștinții noastre să plângi și asupra noastră, cum ai plâns odinioară asupra Ierusalimului nerecunoscător și nemulțămitor.

Dr. VICTOR BOJOR.

Limba liturgică în biserica Românilor.

(III.)

Să nu ne gândim la scopurile, ce le-au urmat lutheranii și calvinii prin publicarea în românește a cărților sfinte. Diaconul Coresi, vlădicii Gheorghe dela Sângeorgiu și Mihail dela Turdaș și ceilalți traducători dela început au fost ei ce e drept unelte în mâinile propagandiștilor străini, însă nu putem să zicem, că munca lor a fost lipsită de puternice motive cinstite. Au văzut și ei, ce mare deosebire e între slujba, pe care o hodorogeste popa fără nici un rost, ca și cum ar scârțâi o roată, pe care slujbă nici el nu o înțelege, și între slujba, pe care un preot cu puțină carte, însă cu mai multă frica Domnului, o spune răspicat și pe înțeles, luându-și din ea putere în luptele vieții, nu numai el, ci și poporul, din mijlocul căruia e luat, și de care numai Dumineca și în sărbători se deosebește. Frumoase au trebuit să fie cele dintâiu slujbe în românește, făcute de păstorul și turma, cari n'aveau pe nimeni altul, căruia să-i arate dragoste, decât pe Dumnezeu, în care le era toată nădejdea. Fost-au ai noștri puși la cale, și chiar plățiți, de dușmani, însă propaganda străină nu și-a ajuns scopul, pentru care a cheltuit atâtea parale. Cum eram o cantitate neglijabilă, ei au crezut, că ne vor alipi de sinul bisericii și națiunii lor, și au încercat să ne atragă luminându-ne asupra bunătăților ce le au ei. Lumina aceasta a luminat însă în întunerecul nostru, și atunci am văzut cine suntem, și că ar fi păcat să ne schimbăm comorile necunoscute și neprețuite până acum, cu niște lucruri străine de sufletul nostru și de o valoare in-

ferioară. Propaganda reformatoilor ne-a deschis ochii: se tipăresc cărți în românește, căci suntem Români, și în afară de granițele Ardealului mai sunt încă Români de aceeaș lege cu noi. Sămânța aruncată de străini în ogorul gras, însă înțelenit al neamului nostru, n'a rodit spini și polomidă, ci grâul cel mai curat: o vieață religioasă mai conștie, și simțul unității naționale. Dela ai noștri, cari erau în slujba Sașilor și a Ungurilor, au luat pildă cei ce au stăruiet în credința veche, și au tradus cărți, neciuntite și nefalsificate, cari au slujit la „întrămătura sfintei biserici a Românilor“, și prin aceasta la întrămătura răslățitului nostru neam.

Vorbele, cu cari însoțesc traducătorii și editorii cărțile bisericești, sunt foarte frumoase și pline de învățatură, ele merită, cel puțin unele, să fie pomenite la acest loc, pentru a putea cunoaște sufletul acelora, cari au înțeles, că ridicarea noastră nu se poate face decât prin o vieață religioasă cât se poate mai conștie, și pentru acest scop au făcut înțeleasă și celor mai simpli Români învățătura și slujba dumnezească.

Coresi zice în epilogul psaltirei românești delà 1570: „Dacă văzuiu că mai toate limbile au cuvântul lu Dumnezeu în limba lor, numai noi rumânii navăm, și Hs zise, Matei 109¹⁾, cine ceteste să înțelégă, și Pavel apl încă scrie la Corint, 155, că întru besérecă mai vrătos cinci cuvinte cu înțelesul meu să grăesc ca și alalți să învăț de cât untunec de cuvinte neînțelese într'alte limbi. Inceputu-séu a se scrie acéste sfinte psaltiri“²⁾. In Tetraevanghel se spune, de ce s'a tipărit: „Și am scris aceste sfinte cărți de învățatură, să fie popilor rumânești să înțelégă, să învete Rumânii cine-s creștini“³⁾. Evanghelia cu învățatură se tipărește „ca să fie mai lesne și mai iușor a ceti și a înțelége pentru oamenii cea proștii, șam avut foarte grije mare de aceasta ca să se tipărescă, cumam (=cum m'am), sfătuit, ca nemunii să fie acoperită, ce să fie mai lesne spre înțeles“⁴⁾. Când se tipărește Paliia (Testamentul vechiu) în 1582, la Orăștie, scopul ei e indicat în cuvintele: „peintru⁵⁾

¹⁾ Inceputul 109, după împărțirea veche a Bibliei.

²⁾ Bibliografia rom. veche T. I. p. 55.

³⁾ Op. cit. p. 44.

⁴⁾ Op. cit. p. 92.

⁵⁾ Î are în limba veche un foarte mare rol, despre care sper să vorbesc mai târziu; deși nu trebuie citit peintru, cum e scris, îl transcriu așa, că să fie mai fidelă ortografia.

întrămătura besérecei sftă a romănilor poftind tot binele i spsenie creștinilor romăni¹⁾).

Așa vorbeau muncitorii culturii române pe la jumătatea veacului al XVI, când nu era nimeni care să-i lumineze și să-i îndrepteze spre o cultură unitară. Urmașii lor în slujba de a scoate cărțile sfinte, până la sfârșitul secolului al XVIII sunt conduși de aceeaș stea: dragostea față de întreg neamul românesc, dorul ca toți Romăni, chiar și cei mai proști, cuvânt luat în înțelesul lui slovenesc de simplii, ca toți să înțeleagă. La începutul veacului al XIX s'a vârit în biserică politica literară, și pe lângă unele schimbări îndreptățite, s'au introdus în cărțile bisericești cuvinte, cari nu numai cărturarilor de limbă, dar și noauă preoților ne sună foarte supărător la ureche, și ne fac supărare, căci într'un chip oarecare, îl înlătură pe popor dela altar. Și aceasta foarte cu nedreptul. Limba lui a fost bună până a pus temelie limbei literare, prin urmare: der Mohr hat seine Pflicht getan, der Mohr kann gehen. Lucrul acesta se aseamăna cu primirea lui Vodă ori a Vlădichii. Bietul ce popor sapă, cară lemne, implântă stâlpi, aduce frunziș, udă șoseaua, și se ostenește până nu mai vede cu ochii, iar când vine cel așteptat, și dorit de popor, poporul trebuie să țină cordonul, și în schimbul trudei și ostenețelor, să fie mândru, că poate vedea fața Măriei Sale, și poate să strige „ura“, ori „să trăiască!“

Dar să le lăsăm acestea la o parte, căci ne vom mai întâlni cu ele, și să mai vedem câteva vorbe înțelepte ieșite din inimi pline de dragoste față de întreg neamul românesc. „Cu voia și cheltuiala creștinului Domn Mateiu Basaraba Voevod“ apare „întru dumnezeasca lavră Govora“ Evanghelia învățătoare. În „predoslovia cetitoriului“ găsim următoarele rânduri frumoase: „Și nemică numai mila rudei mele creștinilor m'au îndemnat spre aciasta, că văzuiu în némul nostru mulți unii ca aceia oameni, de amândoao cétele, proști și sufletești, carii pentru ne[cuvi]ința se depărtară cu învățături striine... Derept aciasta eu cu răvne pohtiiu pentru frații mei și cugetai să scoț aciastă sfântă carte. . să fie propovedania creștinătăției noastre“²⁾.

Când la 1643 apare la Iași „cu sila și cu toată cheltuiala lui Vasilie (Lupu) Voivodul“ „Carte romănescă de învățătură

¹⁾ Bibliografia rom. veche T. I. p. 93.

²⁾ Bibliografia rom. veche T. I. p. 121.

dumeneceilor preste an și la praznice împărătești și la svânti Mari“, Voivodul scrie următoarele vorbe în „Cuvânt împreună cătră toată semenția romenescă“: „...Io Vasilie Voevod cu darul lui Dumnezău țitiuriu și biruitoriu și domn a toată țara Moldovei, dar și milă și pace și spăsenie a toată semenția romenescă pretutinderé ce se află pravoslavnici într'aciastă limbă cu toată inima cérem dela domnul Dumnezău... Diintru cât s'au îndurat Dumnezău diintru mila sa de ne-au dăruit dăruim și noi acest dar limbii românești, carte pre limba romenescă, întâiu de laudă lui Dumnezău, după acé de învățatură și de folos sufletelor pravoslavnici“¹⁾.

Iar „smeritul arhiepiscop Varlaam și Mitropolitul de Țara Moldovei“, care „diin multe scripturi a tălmăcit-o diin limba slovenească“ spune în „cuvântul cătră cetitoriu“: „...bărbați purtători de duhul svânt, unii după alți și până acmu, toți au ustenit scriind și tălcuind sventele scripturi... Cătr'acé ș'altă usteniînță s'au adaos acelor bărbați purtători de duhul svânt, căci, că mărgând de sus în gios și imputinându-se diin oameni înțelesul sventelor scripturi. le-au căotat a pogoră și svânta scriptură tot mai pe înțelesul oamenilor pân'au început a scoate așeși cineși pre limba sa, pentruca să înțelégă hieicine să să învețe și să mărturisască minunate lucrurile lui Dumnezău. Cu mult mai vrătos limba noastră romenescă, ce n'are carte pe limba sa, cu nevoie iaste a înțelége carté alții limbi.. Pentr'acé de nevoe mi-au fost ca un datornic ce sint lui Dumnezău cu talantul ce mi-au dat să-mi poci plăti datoriiia macar de cât, până nu mâ duc în casa cé de lut a moșilor miei“²⁾. Frumoase vorbe! Purtători de Duhul sfânt, vrea să zică îndemnați de acesta au fost ceice până în ziua de astăzi tălcuesc sfinitele scripturi, pe limba poporului de jos, ca să înțelegă nu numai cei cu carte, ci ori și cine. Traducând și tălmăcind astfel, Varlaam crede, că se negustorește bine cu talantul incredințat, căci astfel îi face pe oameni să-l cunoască și să-l laude pe Dumnezeu.

La 1648 apare în „cetatea Belgradului“ Noul Testament, un nesecat izvor de limbă literară și liturgică, și o admirabilă traducere a sfintei Scripturi. Cei ce s'au trudit la această carte, doriau ca osteneala lor să fie tuturor Românilor de folos, și

¹⁾ Acelaș op și tom p. 139.

²⁾ Bibliografia rom. veche Tom I p. 140.

dacă nu va fi așa, lor le pare foarte rău, însă nu ei sunt de vină, căci ne spun: „Aciasta... vă rugăm să luați aminte că Rumăni nu grăesc în toate țările într'un chip, încă neci într'o țară toți într'un chip; pentr'acéia cu nevoie poate să scrie cineva să înțelegă toți grăind un lucru unii într'un chip, alții într'alt chip: au veșmânt, au vase, au altele multe nu le numescu într'un chip. Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sânt buni carii îmblâ în toate țările, așa și cuvintele acélé sânt bune carele le înțeleg toți. Noi drept acéia ne-am silit, de în cât am putut, să izvodim, așa cum să înțelegă toți, iară să nu vor înțelege toți nu-i de vina noastră, ce-i de vina celuia ce au răsfiat rumăni printr'alte țări, de ș'au amestecat cuvintele cu alte limbi de nu grăiescu toți într'un chip... Mai vartos de toate pré aciasta ne-am silit să ținem înțelesul Duhului sfânt, că scriptura fără înțeles iaste ca și trupul fără suflet“¹⁾. Foarte bine apreciază aceste vorbe Domnul Iorga: „Programul și nevoia unei limbi literare unice pentru toți Romăni nu se puteau arată mai bine decât în aceste rânduri ale Mitropolitului bălgrădean“²⁾, iar cercetătorul scrisului bisericesc va putea să compare aceste principii cu normele stabilite de sfântul Ieronim, Augustin și alți bărbați înțelepți și cu râvnă pentru mântuirea sufletelor. Tot în Alba-Iulia apare o Psaltire la 1651, și în predoslovia adresată principelui Gheorghe Racoți, căci cartea s'a tipărit „cu ajutorul lui Dumnezeu, și cu îndemnaria și porunca, denpreună cu toată cheltuiala a Măriei Sale“, se spun următoarele: „Frumos dar a lui Dumnezeu iaste a ști în limbi, numai să viiaze cu dinsele, ca să înțelegă și alții ce zice, că aimintria nime nu va putea lua înțărămare den cuvântul sfânt... Păvel apostol, I Corinth. 14, cu multe lucruri frumoase arată și aduce înainte, că nu-i nici un folos a grăi în limbă streinâ în săbor (=biserică). Întâiu zice așa: că cine grăiaște în limbă străinâ nu grăiaște oamenilor ce lui Dumnezeu, nu spre înțelesul oamenilor și spre înțărămarea lor, unde nime nu le înțelege și nime nu sâ înțărămază din cuvintele lui... A 5: cine învață au să roagă lui Dumnezeu în limbă streinâ, întru adunare, opréște ascultătorii ca să nu poată zice amin pre rugăciunia lui cumui obicina, că pre ce nu înțelege nu poate zice amin, ca să întărească cu

¹⁾ Op. și tom cit. p. 170.

²⁾ Ist. relig. p. CLXXI.

acéia și să pecetluiască rugăciunea lui... Pentr'acéia să arată luminat și aiave dintr'acéștia din toate, că rugăciunile dintr'adunări, încă și dintr'alte locuri, leiturghiile, rugăciunile și cântările și alte slujbe dumnezeiești, numai ce-s îndeșart în limbă streină celora ce nu o înțeleg... Acéștia toate văzându-le și luîndu-le aminte Măria ta, ...foarte dumnezeiaște și pre marea lauda lui Dumnezeu, ai porâncit Noaosă izvodim Psaltiria lui David den limbă jidovescă pre limbă rumănescă, ca să o poată ceti înțelegându-o și mic și mare... Ce... acésta au fost smintéla, că n'au fost cetind în limba lor, ce în limbă streină, caria mulți n'au fost înțelegând nici popii, netocma ascultătorii, pentru caria mulți au mers cu mare dor la biserică, ca să înțelégă rugăciunile și cântările și mângăierile, carile sânt în psaltire, iară neînțelegând au mers acasă măhniți¹⁾. Cărțile noastre vechi spun, că poporul răspunde la rugăciunile preotului și ale diaconului. Foarte cuminte e argumentul acestei predoslovii. Cum va putea poporul să răspundă la rugăciunea preotului, ori să o întărească prin „Amin“, dacă el nu înțelege, ce cere preotul?

În Ardeal eră ușor să publice oamenii în românește cărțile liturgice, căci cei mari dau îndemnul și purtau cheltuiala. Cu mult mai greu eră acest lucru în principatele românești, cari aveau mulți clerici din neam străin, mai cu seamă Greci, și unde „se întâmplă“ mai adeseori să fie câte un patriarh. Aici eră cu mult mai greu de întrodus în biserică limba românească, de aceea când mitropolitul Dosofteiu publică leiturghiile în 1679, la sfârșitul „Cuvîntului depreună cu totă seminția rumâniască“, crede, că e necesar să adaugă o argumentație scrisă în slovenește și grecește și latinește, din care să se vadă, că e bine a descoperi lucrurile lui Dumnezeu, ca să le înțeleagă cu toții, iar când scoate a doua ediție, o face: „cu blagoslovenia Sntii sale Parthenie... Papa și Patriarhul de ceta(tea) cé mare Alexandriia“²⁾, care se afla atunci la 1683 în Iași³⁾. De asemenea s'a tipărit și Biblia de București la 1688, „luând, după cum se cade, și voie dela sfânta și muma noastră biserică cea mare“⁴⁾ a patriarhiei din Constantinopol.

¹⁾ Bibliografia rom. veche Tom I p. 187 urm.

²⁾ Bibliografia rom. veche Tom I p. 262.

³⁾ N. Iorga, Istoria bisericii românești vol. I p. 394.

⁴⁾ Bibliografia rom. veche Tom I p. 286.

Dosofteiu tipărește liturghia: „să-nțăliagă toț spsenia lui Dzău cu întreg înțelesh”, vorbe tipărite în însuși titlul cărții, iar în prefață spune: „dăruim și noi acmu de odată acest dar limbii rumânești, sfinta liturghie, scosă pe limba rumâniască de pre elinescă de lauda lui Dumnezău să-nțăliagă toți, carii nu-nțăleg sârbiaște sau elliniaște“¹⁾. Biblia tipărită cu cheltuiala prea bunului creștin și luminatului Domn Ioan Șerban Cantacuzino Basarab, în niște condiții tehnice superioare tuturor cărților bisericești de până astăzi, „pentru cea de obște priință s'au dăruit neamului rumânesc“²⁾. Cărțile ieșite în Domnia lui Constantin Mavrocordat — și acelaș lucru se poate spune despre toate cărțile cuprinse în aceasta epocă³⁾ — nu erau menite numai preoților moldoveni, ci se îndreptau întregii Români, sunt făcute, spune un scriitor de prefață. „ca să crească și să se lătasă cuvântul sfintei Scripturi, nu numai în țara Măriei Tale, ci în toate țările și ținuturile, ce vorbesc în limba rumânească.“ Și mai cetim: „Ca oarece făclie fiind, nu pusă sub acoperemânt, ci în sfeășnic. și luminând. nu numai celor din casă, adică din țara Măriei Tale, ci tuturor celor ce vorbesc în limba rumânească“⁴⁾. Episcopul Petru Paul Aron, și continuatorul operei lui, Samuil Clain află în această traducere bucureșteană mai multe greșeli și neajunsuri, „care lucru, cum spune prefața Bibliiei de Blaj dela 1795, cu mare pagubă sufletescă era nêmului și Besêrecii Românilor.“ Îndreptată de mulți bărbați învățați, sfânta Scriptură apare în tipografia seminarului din Blaj, cu porunca episcopului Bob: „pentru folosul Besêrecii a tot nêmul românesc“⁵⁾. În această vreme la 1783, apare o carte alui Șincai: „Catehismul cel mare cu întrebări și răspunsuri alcătuit, și întocmit pentru folosul, și procopsala tuturor școalelor normălești a neamului românesc“, care carte fiind supusă censurii bisericești, teologiei mitropoliei o află vrednică de a-se tipări, „fiindcă, zic ei, nu numai n'am găsit nemic, ce ar fi împotrivă dogmelor credinței.... ci încă de mare folos pruncilor, cari cearcă numitele școale, și la tot neamul românesc“⁶⁾.

1) Op. și tom. cit., p. 223—225.

2) Op. și tom. cit., p. 281.

3) Dela 1700—1750.

4) N. Iorga, Ist. bis. rom., vol. II, p. 117.

5) Bibliografia rom. veche, Tom. II, p. 380 urm.

6) Op. și tom. cit., p. 281.

Aceste cărți, cari ocupă locul cel mai de cinste în istoria literaturii și culturii române, cu toate că mijloacele de comunicație erau cât se poate de nepriiicioase, treceau dintr'o țară românească în alta. Un liturghier tipărit în Blaj, care e acum în posesiunea Academiei Române, eră carte de slujbă pentru un călugăr dela Cernica⁷⁾. Timoteiu Cipariu avea cărți bisericești tipărite în principate, unele de tot rari, și așa are și Preasfinția Sa părintele vicar I. M. Moldovan. Biblioteca neșpus de prețioasă a mitropolitului Moldovei și Sucevei, Iosif Naniescu, dăruită Academiei Române, are o mulțime de cărți vechi bisericești, tipărite în Transilvania, legate și păstrate cât se poate de frumos.

A fost cu dreptate, ca aceste cărți, lucrate, cu multă osârdie, pentru intrămarea bisericii și întregului neam românesc, să fie asemenea banilor, cari sunt buni și umblă în toate țările. Ele nu aveau înaintea ochilor numai pătura supra pusă, ori un mic petec din pământul locuit de Români, ci se adresau tuturor Românilor, chiar și celor „proști“, — pe vremuri aproape numai din aceștia se compunea „ticălosul“ nostru neam, — ori erau scrise pentru Ardeleni, ori pentru Moldoveni, ori pentru Munteni. Eră o mare durere, că limba românească nu e unitară, și astfel nu toți vor înțelege pe deplin cele scrise.

Diortositorii și corectorii de mai târziu nu au împodobit cărțile bisericești cu predoslovii atât de frumoase, și bine au făcut. Munca lor, cu puține excepțiuni, e mult mai neînsemnată, ei cearcă să slugărească biserica pentru anumite curente literare, de aceea pe buzele lor nici nu se cădeau cuvinte așa de vrednice. Vechii muncitori ai condeiului ardeau de dorul să facă învățătura din cărți cunoscută tuturor, și să aibă o limbă literară unitară: cei de mai târziu, să le spunem advăratul nume: epigonii, n'au știut prețul comoara și numele de cinste moștenit, și au crezut, și mai cred încă și astăzi, că fac mare ispravă schimbând un cuvânt cu altul sinonim, trăgând un cuvânt mai înainte, iar pe altul așezându-l mai înapoi, spre marea pagubă a „bisericii sfinte a Rumânilor“, care din această jucărie n'are nici o intrămare.

Dr. IOAN BĂLAN.

⁷⁾ Această carte am întrebuințat-o și eu la acest studiu.

Autonomia noastră bisericească.

(III).

În cestiunea autonomiei bisericii noastre am lămurit până acum, *în abstract și în concret*, întrebarea *că ce sunt episcopiiile și provinciile bisericești în sinul Bisericii universale*, sau cu alte vorbe, *cum contemplează dreptul ecleziastic public natura episcopiiilor și a provinciilor bisericești?* — Întrebarea de mai sus, lămurită, este *generală*, adică se potrivește, mutatis mutandis, la oricare episcopie, ori provincie bisericească; este ca o *cestiune principială*, va se zică se poate împrumută și desvoltă în singuraticile lucruri, ce vor veni înainte, așa cum se împrumută, se comunică și se desvoaltă trunchiul în singuraticii rami; este ca *un arsenal*, din care se scot toate armele argumentării în cestiunea particulară, ce o tractez, adică în cestiunea autonomiei noastre bisericești. — Pregătită astfel calea, putem trece la lucrul *nostru special*, anume, *să apreciem bunul, ce-l avem, și răul, ce ne amenință*, va se zică *poziția de drept public ecleziastic, și de drept public civil*, a diecezelor noastre sufragane și a provinciei bisericești gr.-cat. române de Alba-Iulia și Făgăraș.

Lucrul acesta, dacă-l privim serios, aflăm, că are *patru laturi*, anume: 1. însuși bunul, ce-l avem; 2. răul, ce ne amenință bunul acesta; 3. modalitatea apărării acestui bun; și 4. ameliorarea acestui lucru, adică cum s'ar putea perfecționa autonomia noastră bisericească. A trebuit să deosebesc aceste patru părți, pentrucă altceva este autonomia, ce o avem; altceva pericolul, ce o amenință, ca adică Biserica noastră unită să fie contopită în organismul așa zisei autonomii a Bisericii catolice de rit latin din Ungaria; altceva operarea, adică modalitatea de-a țineă nevătămat ce avem, respingând cu succes pericolul; și altceva este aceea, cum se desvoltăm, cum se amplificăm autonomia, ce o avem, așa încât să-o putem socoti de ameliorată, și în acelaș timp mai asigurată ca acum. Ordinea propusă a celor patru părți *este naturală*, pentrucă nu poți pricepe, ce rău te amenință, dacă nu ai convingerea intimă — conștiința iuridică — despre aceea, ce poșezi; nu te poți apăra, dacă nu ești mai întâiu în clar cu aceea, că de ce să te aperi, și în urmă nu poți nici grăi, — necum se efeptuești —, despre ceva lucru *venitor*, ce trebuie ameliorat și asecurat, dacă nu înțelegi deplin lucrul *trecut*, adică ce ai avut, și ce ai; cum ți-a fost, și-ți este, atăcat bunul avut; cum te-ai apărat, și te aperi, în contra

atacului. Așadară toată cestiunea despre autonomia noastră bisericească, *tractată până aci în general*, conform *ordinei naturale*, care ordine am motivat-o mai sus, trebuie să-o împărțesc în *patru părți mari*, și așa să-o și tractez, adecă separat și în aceeași ordine; încât *Partea I.* să fie: *Despre autonomia bisericească de prezinte; Partea II. Despre pericolul, de care este amenințată Biserica noastră, prin autonomia Bisericii catolice de rit latin din Ungaria; Partea III. Modalitatea apărării, ca să nu fim contopiți în organismul autonomiei Bisericii catolice de rit latin din Ungaria; Partea IV. Ameliorarea și asigurarea autonomiei Bisericii noastre gr.-cat. române.*

*

Prin această scurtă introducere, dară totuși câtă este de ajuns, cred, că putem intra în templul măreț al *celei mai grave cestiuni*, din câte au agitat până acum sufletul descendenților vechii Rome, așezați pe aceste plaiuri ca o insulă în marea de străini. Înainte însă de a-mi desprinde peana de această introducere, *nu pot să abstau dela următoarele avertismente*, făcute întregii suflări românești, și anume:

a) Cestiunea prezentă, dacă nu *direct*, cel puțin *indirect*, este a *tuturor Românilor*. Invoalvă în sine deslegarea fericită a acestei cestiuni un *exclusivism*, care el singur este în stare să susțină vigoroasă ființa individualității noastre. Acest exclusivism însă este de așa, că, și dacă ar voi, nu poate să nu-și comunice raza sa binefăcătoare, și celor de altă credință, dară de un sânge cu noi. Pe temeiul acesta dară se așteaptă pe dreptul dela frații de același sânge, însă de altă credință, ca, prin lămuriri serioase și adevărate, să servească cauzei, cu deosebire în presă, arma aceasta puternică a timpurilor noastre.

b) Cestiunea aceasta nu este *numai a preoților*, fără și a *laicilor*, pentru că vieța noastră religioasă așa este de concrecută cu cea națională românească, încât abia se pot cugeta acestea una fără de cealaltă, separă însă nici decum.

c) Preoțimea noastră din întreagă provincia metropolitană gr.-cat. română de Alba-Iulia și Făgăraș să-și facă obiect de meditare serioasă lucrurile aparținătoare autonomiei noastre bisericești, atât celea, ce s'au publicat până acum, cât și acelea, ce se vor publică. E știut, că meditarea asupra unui lucru aduce lumină; lumina îndeamnă voința; mîntea luminată și voința hotărîtă sunt identice cu convingerea despre un lucru; convingerea intimă inspiră curaj și prudență, adecă află mijloa-

cele cele mai potrivite pentru obținerea scopului. De când există omenime asociată, scopurile însemnate ale mulțimei numai așa s'au ajuns, dacă membrii au fixat la fel scopul, așa cum sunt ațintite mii de guri de tunuri spre un singur punct; apoi scopul fixat cum trebuie, l-au voit cu o voință de fer; scopul fixat și prins cu mâni de fer, a produs uniunea morală a soților; carea este mai puternică decât toate legăturile materiale; iară uniunea morală a știut excugetă mijloacele cele mai apte pentru ajungerea scopului. Sau cu alte vorbe, un ideal nu răsare, nu crește, nu înflorește, și nu aduce fructe mature, decât dacă este răsădit în sanctuarul inimei, e udat cu ploaia sentimentelor nobile și este încălzit cu razele speranței în triumful cauzei.

d) Cestiunea autonomiei să fie desbătută în sinoadele districtuale protopopești, să se aducă concluze scurte, exacte și cu pătrundere în natura cauzei; apoi la rândul său, reprezentanții clerului în sinoadele diecezane, ori arhidiecezane, cunoscând bine cauza, să-o desbată în o lumină superioară, și să aducă hotăriri potrivite cu gravitatea lucrului, cari se fie un substrat vrednic de atențiune în conferințele corului nostru episcopesc, ori în conciliile provinciale: nimic mai natural, decât ca la un edificiu așa de mare, să concurgă fiecare ziditor cu petricica sa. — Șablonul uzuat, de-a studii unul ori doi o cauză însemnată, și apoi a-o predă sumarie în interval de câteva ore celor prezenți, nu s'a dovedit de cel mai bun; care șablon, de altcum prin modalitatea propusă aci sub d), nu se eschide; și deci se pot combină cu succes aceste două modalități.

Dr. IOAN SÂMPĂLEANU.

Critica biblică modernă și învierea lui Isus Hristos.

(VI).

Să vedem acuma, în special, cât adevăr este în afirmația „criticei“, că cele dintâi apariții ar fi avut loc în Galilea.

Afirmația și-o întemeiază pe evangheliile după Mateiu și pe încheerea „originală“ a lui Marcu. Asupra acestei încheeri „originale“ a lui Marcu, am arătat mai sus¹⁾, care este adevărul.

¹⁾ Vezi nr. 16 pag. 496—498 a „Culturii Creștine“.

Rămâne prin urmare să ne oprim la evanghelia lui Mateiu, celalalt reprezentant al „tradiției galileice“, și să vedem dacă întru adevăr apariția de pe muntele Galileei relatată de el (28, 17) este ori nu este intenționată ca cea dintâiu apariție făcută învățăcelilor? — Nu impoartă, deocamdată, faptul, că avem relațiile mai amănunțite ale celorlalți evangeliști, relații, cari sunt tot așa de vrednice de crezământ, ci întrebarea de mai sus să cercăm a o lămuri numai din evanghelia lui Mateiu.

Respunsul este limpede și hotărît: nu este adevărat, că Mateiu ar avea cunoștință numai despre o apariție și că aceasta ar fi fost cea dintâiu, și anume în Galilea. Căci în stihurile 9 și 10 e istorisită la Mateiu (c. 28) apariția făcută *femeilor* în dimineața învierii, în *Ierusalim*. Firește, „critica“ ar voi să suspiționeze și stihurile acestea, socotindu-le ca interpolatie ulterioară. Suspiționarea aceasta însă este absolut volnică și neîndreptățită. Nu există pentru aceasta nici un motiv de ordin textual critic. Stihurile acestea sunt verificate, ca și ori care alt stih al lui Mateiu, căci le găsim în toate manuscrisele existente, fără de nici o adnotație a îndoelii ori a neautenticității.

Mai mult! Afară de apariția aceasta făcută femeilor, Mateiu a știut și despre o apariție făcută *ucenicilor* în Ierusalim. Anume, vorbind despre apariția din Galilea, Mateiu o introduce cu cuvintele: „Iară cei unsprezece ucenici au mers în Galilea, în muntele unde le-au poruncit lor Isus. Ei bine! *când* și *cu ce prilej* le-a fost dat Isus porunca aceasta? Se impune deci afirmația că, oarecândva, înainte de apariția din Galilea, Isus s'a mai arătat ucenicilor, afară din Galilea, și cu acel prilej i-a poțtit să mergă mai târziu acolo. Acea apariție trebuie că a avut-o în mintea sa Mateiu, fără ca să o precizeze mai deaproape ori să o amintească anume.

Și, în sfârșit, este oare de mirare, că Evanghelistul, care se ocupă — cu excepția zilelor patimelor — numai de activitatea din Galilea a lui Isus, întreb, este de mirare oare, că acest evanghelist alege și descrie mai cu deamăruntul numai o apariție, tocmai în Galilea, a celui Inviat?

Dar nici nu întră în scopul evangheliei lui Mateiu, ca el să dovedească învierea lui Isus, prin înșirarea tuturor aparițiilor cunoscute lui. Nu există nici un îndemn special pentru aceasta, cititorii săi cei dintâi nu aveau nevoie să li-se

dovedească adevărătatea învierii, căci acei cititori erau convinși despre aceasta. Pe când ceialalți evangeliști înșiră mai multe amănunte de ale aparițiilor și relevează, cu o anumită tendență apologetică, de ex. împrejurarea, că Isus s'a arătat apostolilor, a mâncat, și-a lăsat mânilor și picioarele ca să îi fie pipăite, pe atunci relația lui Mateiu are în vedere cu totul altceva. Ceialalți evangheliști vreau să dovedească adecă cu dovezi înșăș învierea, pe când evanghelia lui Mateiu urmărește în relația despre învierea lui Isus alte două lucruri. Anume: el vrea mai întâiu să desvălească *calumnia* ludeilor, că ucenicii ar fi furat trupul lui Isus, zicând apoi poporului, că Isus a înviat, iar, în locul al doilea, se pare, că vrea să ne redea cuvântul așa de înșămnat al Domnului, ce îl găsim la încheerea evangheliei sale: „Mergând, învățați *toate* popoarele, botezându-le etc.“

Legătura între aceste două lucruri în evanghelia lui Mateiu este evidentă. Amintind cuvântul calumniator ce s'a vestit între Iudei, „până astăzi“, adecă până în zilele *scrierii* evangheliei sale — *despre furarea din partea ucenicilor a trupului lui Isus*, Mateiu se simte îndemnat să lămurească adevărul și combatând calumnia, să tragă la urmă *conclusia* de mare importanță, cu care își încheie evanghelia sa.

Spre a combate fama lățită de Iudei între popor, Mateiu împreună istorisirea despre vizita femeilor la mormânt cu cea despre străjerii mormântului într'un întreg, arătând, de o parte, că cei dintâi, cari au venit la mormântul sigilat și străjuit nu au fost învățăcei bărbați, nu au fost apostolii, ci au fost niște femei. O completare, cu istorisirea venirii la mormânt a unora dintre învățăcei, nu se potrivea bine, cum ușor se poate înțelege, cu intențiunea sa mai deaproape. De altă parte, evanghelistul ne dă și geneza acelei minciuni, ce circulă între Iudei, în jurul faptului învierii, înfățișându-ne-o ca o contradicție conștientă și deci cu atât mai culpabilă, față cu realitatea faptelor. Autoritatea supremă religioasă a Iudeilor primește raport, așa zicând, oficios și în toată forma, despre ceea ce s'au petrecut la mormânt. Străjerii, puși anume că să păzească mormântul, ca nu cumva venind ucenicii să fure trupul și să zică apoi poporului că a înviat, aceia înșiși au spus mai marilor săi întâmplările minunate, la cari au fost martori. Iar aceștia, în loc să dea locul de cinste adevărului spus din guri nesuspecte, nu se sfiesc a încercă să înăbușe,

să sugrume acest adevăr. Ei mituesc pe mărturiile întâmplărilor miraculoase, pentru ca să tacă adevărul și să lățească minciuna despre furarea trupului din partea ucenicilor. Așa s'a născut minciuna aceasta, așa „s'a vestit cuvântul acesta până în zilele noastre“, spune s. Mateiu.

Prin respingerea adevărului, prin ținuta lor răutăcioasă, vrea să zică s. Mateiu mai departe, acești mai mari ai poporului, „arhieriei și bătrânii“ lui, au adus o nefericire mare, grozav de mare, și asupra poporului întreg. Prin minciuna lor ei au împedecat ieșirea la lumină a adevărului, au împiedecat „ca învierea lui Isus, precum fusese intenția preafinală a lui Dumnezeu, să ajungă, cu adevărarea cea mai sigură, din partea povățuitorilor sufletești, la cunoștința și spre mântuirea întregului popor“¹⁾. Vinovați în gradul superlativ, mai marii poporului, în urma influinței și autcrității lor, ei sunt tot odată cauza orbiei întregului popor, pe care l-au aruncat în prăpastie. Dar și poporul s'a lăsat orbit și corupt de cătră părinții săi sufletești, devenind și el necredincios propriului său Messia și pentru aceea mântuirea *va trece la păgâni* „la neamuri“²⁾: „mergând, învățați to afe neamurile etc.“

Și iată-ne ajunși deci la al doilea moment hotărîtor, al intențiunei, din care a purces relația evanghelistului Mateiu despre celea de după învierea lui Isus și, în special, despre apariția din Galilea: evanghelistul vrea să ne spună cuvintele prin cari Isus a încredințat pe apostolii săi, ca să predice evanghelia sa de acum înainte și păgânilor. Și cu aceste cuvinte se și încheie evanghelia lui Mateiu.

Încheierea aceasta și cadrează foarte bine cu întreg scopul evangheliei lui Mateiu, care a fost ca să dovedească ludeilor, că întru adevăr Isus Hristos este Messia cel promis lor de atâtea ori în Vechiul Testament și, chiar de aceea, în

¹⁾ Cfr. Dentler op. cit. pag. 38.

²⁾ În ordinea aceasta de idei, îmi vine aminte frumosul antifon dela Utrenia Vinerei mari, care a inspirat impropriile maestrului muzicii bisericești, Palestrina. „Acestea zice Domnul cătră Jidovi: poporul meu, ce am făcut vouă sau cu ce v'am supărat pe voi? Pe orbii voștri i-am luminat, pe cei leproși i-am curățit, pe bărbatul celce era în pat l-am îndreptat! Poporul meu, ce am făcut vouă și cu ce mi-ați răsplătit? În loc de mană cu fiere, în loc de apă cu oțet, în loc ca să mă iubiți, pe cruce m'ați piaronit: de acuma nu voui mai răbdă, chema-voui neamurile, acelea mă vor slăvi împreună cu Tatăl și cu Spiritul și eu le voui da lor vieața vecinică!“ — Se poate găsi poezie mai frumoasă, decât aceasta, din cărțile bisericești?

nici una dintre evangheliile nu se găsesc atâtea citate luate din V. T., și mai ales citate messiane, aplicate și referite la Isus Hristos, ca în evangheliile după Mateiu. „Ca să se pliniască ceea ce zice” — cutare ori cutare profet! Messianitatea aceasta a lui Isus Hristos o dovedește evangelistul arătând mai întâiu, cum toate profețiile Legii Vechi și-au primit realizarea în persoana lui Isus Hristos, iar dovezile supreme ale acestei messianități aveau să fie învățătura și minunile lui, și dintre acestea mai ales minunea învierii din morți. Dar poporul iudeesc rămâne obstinat chiar și în fața acestor dovezi, respingând pe Messia al său, făcându-se de acum înainte nevrednic de menirea de popor ales, al mântuirii. De aceea locul lui în împărăția lui Dumnezeu trebuie să-l ia de acum înainte păgânii, „neamurile”. Așa a rânduit însuși Isus Hristos: „mergând învățați toate neamurile scl.”

Și după ce vorba și porunca aceasta a rostit-o Isus Hristos cu prilejul unei apariții galileene, așa Mateiu a trebuit să raporteze *tocmai* despre *aceasta* apariție, a trebuit să-și pregătească cititorii și mai înainte pentru aceasta încheiere, amintind îndrumarea dată învățăcelilor de-a merge în Galilea unde îl vor vedea, motivând astfel ducerea lor din Ierusalim, unde erau, în Galilea.

Iată pentru ce nu trebuie să ne surprindă, că Mateiu nu relatează toate aparițiile cunoscute tradiției vechi creștine.

Mai avem însă o dovadă impecabilă, în mărturisirea sf. Pavel, că Mateiu nu ne-a dat și nu voiește a ne da un raport complet despre aparițiile celui Înviat. În ep. I. către Corinteni c. 15 apostolul înșiră mai multe apariții, despre cari Mateiu tace cu totul. Nu este riscată afirmația, că Pavel are cunoștință despre cel puțin 4—5 apariții ale lui Isus în cercul ucenicilor. Și dintre toate acestea Mateiu amintește numai una: cea din Galilea. Tradiția ce a cunoscut-o Pavel, nu putea să fie necunoscută lui Mateiu, și chiar de aceea nu se poate trage concluzia, că Mateiu ar fi spus în evangheliile sa *tot* ce a știut despre aparițiile Mântuitorului, și tăcerea lui nu poate fi exploatată nici de cum în favorul tradiției exclusiv galileice. Spațiul ce-l cuprinde istorisirea lui Mateiu e destul de larg, ca în cadrele lui să încapă și alte apariții, *mai multe*, și *premergând* apariției de pe muntele Galileei.

Cum stăm acum cu cele două tradiții, — galileică și iudaică — la ceialți doi evangheliști, la Luca și Ioan?

Să luăm mai întâiu pe *Luca*.

E adevărat, că Luca, în evanghelia sa, nu vorbește despre apariții galileice, ci cu deadinsul ocolește Galilea, ferindu-se par'că de-a aminti ceva despre cele întâmplate acolo. E adevărat apoi, precum am *observat mai sus*¹⁾, că celce ar citi numai evanghelia lui Luca ar rămâneă cu impresia, că toate cele istorisite în c. 24, s'au petrecut în aceeaș zi, că aceea zi ar fi fost și ziua Paștilor, a învierii, și ziua Înălțării la cer! Dar Faptele Apostolilor 1, 3, cu vorba limpede despre 40 zile, în cari după patima sa s'a arătat în multe semne ucenicilor, Faptele Apostolilor, repet, cari sunt opera tot a sf. Luca, ne îndreptățesc să deosebim, în acest capitol (24), mai multe apariții, la intervale deosebite, în special să vedem în st. 36—43, o apariție, în ziua învierii, în Ierusalim, iar în st. 44—53 o a doua apariție, tot în Ierusalim, dar în ziua Înălțării la ceruri. Și așa porunca de a nu se depărtă din Ierusalim (dela Luca 24, 49), trebuie să fie legată de ziua înălțării (iar nu de a învierii) și prin urmare este identică cu porunca ce o găsim însemnată la Faptele Apost. c. I, st. 4. Porunca aceasta nu exclude deci o călătorie mai înainte în Galilea a ucenicilor, precum nici apariții întâmplate acolo, ci dimpotrivă, între ziua, respective între octava învierii (cum spune Ioan), când ucenicii se aflau încă în Ierusalim și între ziua înălțării, a 40-a zi dela înviere, când iarăș îi găsim pe ucenici în Ierusalim, rămân destule zile, un interval deajuns, pentru ca în vremea acea ucenicii să poată merge și prin Galilea, ca să fie și pe acolo părtași aparițiilor lui Isus.

Despre acestea apariții din Galilea, Luca însă nu grăiește, prin urmare el nu are nevoie să amintească nici îndrumarea dată femeilor, ca să spună ucenicilor să meargă spre Galilea.

De ce oare Luca încunjură așa cu deadinsul evenimentele de după înviere petrecute în Galilea?

În planul evangheliei lui Luca, evenimentele, petrecerea lui Isus, activitatea și învățătura lui etc. din Galilea formează laolaltă numai pregătirea pentru patima și pentru învierea lui Isus, cari vor avea loc în Ierusalim. Spre Ierusalim și spre evenimentele, cari *aci* au desăvârșit opera mântuirii neamului omenesc, gravitează întregă evanghelia lui Luca. — Multă vreme înainte de patimă, ne spune Luca (9. 51), că și-a întărit

¹⁾ Vezi „Cultura Creștină“ a. II. p. 238.

Isus fața sa, ca să meargă la Ierusalim, și de aci înainte Luca omite tot ceea ce, ar putea tulbură linia aceasta: din Galilea spre Ierusalim. Iar după ce Isus în Ierusalim prin patima și moartea sa a desăvârșit opera sa, a realizat mântuirea omenimii, după aceea istorisirea lui Luca nu mai poate părăsi Ierusalimul, care, precum a fost centrul vieții pământești și al operei răscumpărării, așa *trebuie* să fie deacuma înainte punctul central de mănecare al propovăduirii evangheliei. Precum deci firul istorisirii evanghelice a lui Luca duce din Galilea la Ierusalim, așa în Faptele Apostolilor, operă tot a sfântului Luca, predicarea evangheliei trebuie să înceapă din Ierusalim și de aci să se lățească mai departe. „Veți lua puterea sfântului Spirit, carele va veni peste voi și veți fi mie mărturie în Ierusalim și în toată Iudea (mai întâiu!) și în Samaria, până la marginea pământului“, citim la Faptele Apostolilor c. 1, st. 8.

Nu ne vom mira așa dară, dacă Luca, în relația despre învierea lui Isus, eliminează din evanghelia sa ceea ce s'a petrecut în Galilea. Galilea cade afară de orizontul, de perspectiva evangheliei sale.

Dar mai avem un argument despre axiopiștia evangheliei după Luca, împotriva acelorora, cari spun, că Luca ar reprezenta tradiția iudaică, mai târzie, și prin urmare tendențioasă și deci suspectă¹⁾. Este sf. Pavel.

Știm, că în ep. I. către Corinteni c. 15., sf. Pavel, incidental numai vorbește despre învierea de a treia zi și înșiră câteva apariții de ale Mântuitorului. În general cuvântul sf. Pavel este socotit, din partea „criticei“, ca mai vechiu decât al Evangheliilor, ca reprezentând tradiția cea mai genuină, mai primitivă a bisericii vechi apostolice. În special apoi scrisoarea I. către Corinteni este recunoscută ca autentică din partea tuturor erudiților specialiști în cestiune.

Valoarea și importanța stihurilor 1—8 din c. 15 al acestei epistole este, peste tot, deosebit de prețioasă pentru cestiunea ce ne preocupă. Reprezentantul celei mai vechi tradiții bisericesti creștine, cum recunoaște și critica modernă, incidental²⁾, ca din întâmplare numai, amintește că Isus a înviat

¹⁾ Vezi mai sus „Cultura Creștină“ nr. 16 pag. 494.

²⁾ Cât de fericită trebuie să fie socotită aceasta „întâmplare“! „Fără voie ni-se ivește întrebarea: cât de mare ar fi îndrăzneala criticei, cu cât i-ar fi mai ușor jocul și situația, față cu relațiile despre înviere ale

a treia zi, s'a arătat, la martori nesuspecți; dintre șase apariții, înșirate în ordine cronologică, la cinci au fost martori apostoli, odată Petru, altădată Iacob, de alte ori toți apostolii etc.

Ca și airea, așa și aici, între Pavel și între Luca se poate constata o asemănare frapantă. Relația dintre acești doi bărbați, dintre cari unul a fost multă vreme soțul nedespărțit al celuilalt, lămurește deplin aceasta asemănare, și chiar de aceea coincidența lor, în ceace scriu despre aparițiile Mântuitorului de după înviere, trebuie să apese foarte mult în cumpăna vredniciei de credință a relațiunii lui Luca și a tradiției ce o reprezintă el și așa să-l apere de suspițiuni neîntemeiate.

E drept adevărat, că aparițiile dela Luca în parte, se pot identifica deplin cu ceea ce spune s. Pavel în I. Cor. c. 15. Așa ambii amintesc o apariție făcută lui Petru (Luca 24, 34 I. Cor. 15, 5). Identică este de sigur și apariția dela Luca 24, 36 și urm. cu cea făcută „celor doisprezece“ dela I. Cor, 15, 5. În sfârșit, apariția făcută „apostolilor tuturor“, dela I. Cor. 15, 7, apariție ce o înșiră s. Pavel în urma tuturor celorlalte, trebuie să fie identică, după celea ce le-am zis mai sus, cu apariția ce a însemnat-o Luca (24, 44 și urm.) în ziua înălțării la ceriu.

Nu pomenește Pavel episodul celor doi ucenici, cari mergeau la Emaus, precum nici Luca nu amintește, pentru motive amintite mai sus, apariția făcută lui Iacob și, de sigur în Galilea, celor 500 frați. Deocamdată nouă ne ajunge, că Luca în Faptele Apostolilor (c. 1 st. 3) scrie: că Isus Hristos

evangheliilor, dacă nu am avea expunerile acestea ale lui Pavel!“ Potrivit observă în cestiunea aceasta și protestantul Loofs: „Să ne închipuim, că nu am avea textul I. Cor. 15, 3—8 . . . ori că cuprinsul acestor stihuri ar fi ajuns la noi pe un papyrus, fără de-a cunoaște numele autorului: ce mai discuție s'ar încinge pe tema, că oare pe care treaptă a produselor de a doua mână ar trebui așezate istorisirile acestea! S'ar zice așa: Marcu are numai îndrumarea ucenicilor spre Galilea, Matei are două apariții, Luca are deja trei — iar aci sunt chiar patru; afară de aceea, față cu numărul istoric de 11 dela Luca, amintirea „celor doisprezece“ este curat schematică; cei 500 de frați sunt requirați, pentru a înlătura cu numărul lor orice îndoială . . . scurt, raportul acesta este, evident, un product foarte de a doua mână! Numai cât din întâmplare, enunțaiunile acestea le avem noi la sf. Pavel. Nu ar trebui ca critica să fie oare puțin mai modestă?“ Așa scrie Loofs. Cfr. Dentler, op. cit. pag. 12.

după patima sa, în multe semne adevărate, în 40 de zile s'a arătat apostolilor săi, și prin urmare nu este permis, să zicem, că Luca în evanghelia sa ar fi amintit toate aparițiile, despre câte va fi avut cunoștință. El însuș nu a putut să creadă așa ceva.

Ce privește în sfârșit pe evanghelistul *Ioan*, noi știm, atât din mărturisirea tradiției vechi creștine, reprezentate prin *Clemente dela Alexandria*, *sf. Ieronim* etc., cât și din însuș caracterul, am putea zice: fragmentar, al evangheliei sale, că scopul său a fost, ca să întregească, să completeze pe ceilalți trei evangeliști, și că, întru cât nu subversează vre-un motiv oare care deosebit, *Ioan* peste tot nu ne spune mai mult decât putem și dela ceilalți. „Se poate observa, scrie *Dentler*¹⁾, chiar în relațiunile despre înviere, cât de mult, și la tot pasul, este *Ioan* în situația de-a lămuri cu o autoritate suverană diferențele aparente, ce le oferiau înaintașii săi, de-a fixa amănuntele, de-a adauge lucruri noue (așa: celea ce s'au petrecut cu *Magdalena* în dimineața învierii; căci tocmai ea a fost care i-a adus pe *Ioan* și pe *Petru* la mormânt!). El, martorul privilegiat, putea, ca nimeni altul, să grăiască, să scoată din al său și din plin. El nu eră avizat la o tradiție, ce ar fi fost fixată înainte de el. El însuș reprezintă tradiția vie, cea mai bine adevărată. Chiar de aceea, cine ar cuteza, de pildă, să suspicioneze apariția istorisită de el, înaintea celor 7 învățăcei, la lacul *Genesaretului*, pe motiv, că *Pavel* nu o înșiră și el?“

Intre *Pavel* și între *Ioan* nu avem deci să ne așteptăm la o astfel de conglăuire, ca între *Pavel* și *Luca*. Constatăm totuș, că apariția dela *I. Cor. 15, 5* trebuie să fie identică cu apariția dela *Ioan 19, 19*, întâmplată în *Ierusalim* și prin urmare și din confrontarea acestor doi autori sacri putem trage concluzia, că *Pavel* amintește și el, cel puțin, o apariție în *Ierusalim*.

Și cu aceasta am atins o ultimă greutate, ce mai are lipsă de lămurire deplină, înaintea forului „criticei“. Anume: unde au avut loc aparițiile înșirate la *sf. Pavel*? „Criticei“ i-ar conveni foarte bine, ca să le transpună în *Galilea*, cel puțin pe cele dintâi. Dovada însă nu o avem nicăiri, căci

¹⁾ Op. cit. p. 41.

despre nici una din aparițiile înșirate s. Pavel nu ne spune, că unde s'au întâmplat, deci ele pot să fie legate tot așa de bine de pământul Iudeei, ca și de al Galileei. De altă parte însă, examinând textul însuș, rezultă cu toată probabilitatea, că cel puțin două din acele apariții au avut loc în Ierusalim. Cele două apariții înșirate în locul întâiu de cătră Pavel (în I. Cor. 15, 5), în deosebire de celealalte, sunt deosebit de strâns legate de contextul premergător. Oricine va citi stihurile 3—5 va avea impresia, că în aceasta zi, în ziua a treia, a învierii, s'a arătat și lui Petru și celor doisprezece. „După aceea“, s'a arătat la mai mulți etc....

Și apoi, pare chiar cu neputință ca Pavel să nu fi auzit nimica despre aparițiile de a treia zi și din Ierusalim, în vreme ce ucenicul, prietinel și însoțitorul său îndelungat, sf. Luca știe să istorisească așa de hotărît despre atari apariții. Aceasta împrejurare, precum și constatarea făcută mai sus, despre identitatea unor apariții dela Pavel cu aparițiile reprezentantului tradiției iudaice, care este Luca, ne constrâng să tragem concluzia, că Pavel, care este, în ochii „criticilor“, cea mai veche mărturie a tradițiunii bisericii primitive, nu reprezintă numai o singură tradiție, ci *el unește pe amândouă*: atât cea iudaică cât și cea galileică. — Și dacă ambele tradiții se găsesc fără contradicere unite la sf. Pavel, *de ce aceeaș* unire ori contopire a tradițiilor la *Ioan* c. 21 să fie privită cu ochi suspecti și întregul cap 21 să fie socotit ca neautentic, ca scris cu tendința de-a „împacă contrastul dintre cele două grupe ale istorisitorilor evanghelici?“

Iată dar, din cele desfășurate până aci¹⁾, care este adevărul în teoria viziunii subiective, susținute de „critica“ modernă!

Anume nu am atins, până poate la alt prilej, problema *mormântului gol*, precum mai deaproape nici *testimoniul sf. Pavel* despre învierea lui Isus; două momente horăritoare în cestiunea de care ne-am ocupat pe paginile acestea.

Dr. VICTOR MACAVEIU.

¹⁾ „Cultura Creștină“ II. pag. 558—592 și 624 și urm.

CRONICĂ.

Iacob Mureșianu. Zilele acestea Brașovenii au serbat în mod vrednic centenarul nașterii unui luminat pedagog și al unui inimos apostol al neamului nostru, carele a fost Iacob Mureșianu. Un bărbat rar, care *a știut și a voit*, să concordeze munca sa conștientioasă de prof. și director la un liceu străin cu împlinirea cea mai altruistă a datorințelor față de neamul său.

Iacob Mureșianu este una din figurile luminoase ale istoriei culturale și politice a neamului nostru, în slujba căruia și-a pus, ca un adevărat apostol, toată inima, toată capacitatea și toate energiile. Tribuna, de pe care a împărtășit lumină și căldură neamului nostru, a fost gazeta. Gazetăriei i-a câștigat cinste și respect prin personalitatea sa, prin iubirea adevărului, prin adâncimea și tăria convingerilor, cari s'au arătat în scrisul său cuminte și pururea însuflețit. Bărbatul acesta a prevăzut, că școala poporului nostru va fi gazetăria cinstită și reuniunile. Din motivul acesta a dat o deosebită și rară atențiune slujbei importante de gazetar și îndemnă poporul din toată inima: »Faceți reuniuni peste reuniuni, reînviați din letargie satele noastre, îndemnați-le să se unească între ele pentru înaintarea în cultura națională...« El știă bine, că prin legătura dragostei, ce trebuie să domnească în reuniuni, cei tari vin în ajutorul celor slabi din partea celor învățați se luminează cei neînvățați, iar lipsele, mizeriile și suferințele purtate în comun nu demoralizează, nici nu ucid, ci înalță.

În pleiada strălucită a bărbaților, cari s'au nutrit și adăpat din izvorul dătător de viață al științii și culturii răspândite de școlile Blajului, loc de frunte ocupă și Iacob Mureșianu. A fost elev al liceului mănăstirii »sf. Treimi« și alumn al seminarului »Bunevestiri«, în acel timp când erau leviți și fericii Gheorghe Barișiu (1833—1837) și Andreiu Mureșianu (1834—1838). Dăm în extras o copie din protocolul de clasificățiuni a teologilor din Blaj, pag. 22 și 23, ce privește pe teologul Iacob Mureșianu:

Classis Clericorum ad Seminarium susceptorum.

Cognomen et Nomen, Conditio, Praedicatum, Locus originis, Aetas: *Marosan Iacobus* filius Sacerd. ex pagg. Rebrisoara. Ing: Regi. Valach. nro 17, District. Rodna, annor. 21.

Cursus primus 1833/4

In primo Semestro:
Lingua Graeca. Herm. et Exegesis: Em.

Ius can. privatum: Em.

In secundo Semestro:

Lingua Graeca. Introd. N. Test. Exeg. Em.

Ius can. publicum: Em.

Cursus secundus 1834/5.

In primo Semestro:

Ex historia eccl: Em

Ex Arch. Bib. et Exeg. N. T: Em.

In secundo Semestro:

Ex historia eccl.

Ex Intr. in N. T.

Cursus tertius 1835/6.

In primo Semestro:

E Theol. Dogm: Em.

E Theol. Morali: Em.

In secundo Semestro:

E Theol. Dogm: Em.

E Theol. Morali: Em.

Cursus quartus 1836/7.

In primo Semestro:

E Theol. Dogm: Em.

E Theol. Pastoral: Em.

In secundo Semestro:

E Theol. Dogm: Em.

E Theol. Pastoral: Em.

Reflexiones variae:

Mores: Exemplares.

Talentum: Optimum.

Din studiile semestrului II. an. scol. 1834/5 lipsesc notele.

Precum vedem Iacob Mureșianu a fost eminent și exemplar pe băncile școlii. Aceste note și-le-a ținut și în viața publică. Pentru bogăția roadelor, ce ne-au rămas pe urma muncii sale altruiste, care a fost ca o ploaie binefăcătoare în ogorul neamului nostru, închinăm și noi steagul în fața memoriei lui. (sr.)

*

„Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face“. Soarele luminează și încălzește deodată în mii și mii de locuri, și influențează asupra ființelor în chipuri foarte deosebite. Deșteaptă embrionul, promovează creșterea tuturor făpturilor după genul și specia lor, uscă pământul, îl coace și-l face fertil. Chiamă la viață mugurul, florile și fructele și tuturor le împrumută culoarea, gustul și mirosul lor propriu. Ce nu-i luminat și încălzit de soare, se ofilește și pierе.

Indivizii și popoarele se luminează și încălzesc de principiile eterne ale Soarelui Hristos, cari sunt adoptate și în viața socială și cea de stat a păgânilor și se aplică chiar și în tratarea nenorociților, cari au o viață aproape sălbatecă, ori, pentru sălbătăcia moravurilor lor, tânjesc prin închisori. Principiile acestea, dacă nu li-se pun piedeci, lucrează în fiecare după genul, etatea,

rangul și după individualitatea lui, promovând ce e bun și extirpând ce e rău: trestia, ce se clătină, nu o frâng și lumina, ce fumează, nu o stâng. Voia lui Dumnezeu nu e, ca să piară un neam, ori să se contopească în altele, ci ca toți să fie una în credință și iubire și toți nu numai neîmpiedecați, ci chiar ajutați de alții să se desvualte pe temeiul solid al creștinismului adevărat și fiecare individ și fiecare neam să fie ca flori deosebite în grădina Bisericii Lui. Cine desconsideră aceasta, păcătuiește: păcătuiește, care nu-și cultivă energiile, care nu-și fructifică talanții primiți, ca și aceia, care oprește în vreun chip pe alții în împlinirea acestei voințe dumnezeiești.

Acestea le pretinde dela noi Spiritul Sfânt, când zice prin rostul Principelui Apostolilor: »să arătați întru credința voastră faptă bună, iar în fapta bună știință, iar în știință înfrângere; iar în înfrângere răbdare, iar în răbdare bună creștinătate, iar întru creștinătate iubire de frați; iar întru iubirea de frați dragoste. Că acestea, întru voi fiind și înmulțindu-se, nu înzădarnici, nici fără de roadă vor face pe voi spre cunoștința Domnului nostru Isus Hristos... Cel ce nu are acestea, orb este«. (II. Petru 1, 5, — 8).

O astfel de orbie sufletească se manifestă și în cartea: »*Rendszabályok a magyarországi latin és görög szertartású r. kath. kisdiedóvóh, népiskolák és gazdasági ismétlő iskolák közigazgatásához*«. Statutele acestea sunt aprobate de corul episcopesc rom.-cat. și publicate, în 1911, de către senatul școlar catolic din Ungaria. Se extind pe 190 pag. + un adaus de 192 p., care cuprinde legi și instrucțiuni școlare de ale statului. Regulamentul acesta administrativ privește școlile rom.-catolice: maghiare, germane și slovace, cum și cele gr.-cat. maghiare și rutene. El cuprinde o mulțime de dispoziții, dar nu află dragostea creștinească, care pe toți îi rabdă, spre toți își îndreaptă privirile binevoitoare și pe o formă judecă pe toți la împărțirea darurilor. În §. 7. lit. p. i. al regulamentului se impune inspectorului diecezan școlar să se informeze în ce măsură se propune limba maghiară în școlile cu limbă de propunere nemaghiară și să poftască, ca școlarii, pentru însușirea limbei maghiare, să cânte cântări bisericești și patriotice în limba maghiară, și să grijească ca limba aceasta să fie limba de comandă la deprinderile gimnastice și în jocurile sociale ale școlarilor. De cultivarea acestei limbi se îngrijește regulamentul administrativ și în §. 224., cum și în regulamentul disciplinar §. 4. lit. p., dar nici un §. nu se îngrijește în mod

special de cultivarea limbei materne a băieților slovaci, ruteni și germani. Cât de rău ne cade văzând, că chiar și în sferele mai înalte, unde suntem obișnuiți să întimpinăm o deosebită nobleță, marinitate, armonie, dreptate, tărie, conștiințiozitate etc, se întâmplă lucruri, din cari putem deduce tocmai contrarul. Și cât de trist este, când nici cei mai buni — se pare — nu dau cuvenita atențiune marelui principiu evanghelic: »*precum vreți să vă faceți vouă oamenii, și voi să le faceți lor asemenea*« (Luca 6, 31), și »*toate câte vreți să vă faceți vouă oamenii, așa și voi să faceți lor, că așa este legea și prorocii*« (Mat. 7, 12).

Aceasta este dragostea creștinească poruncită de Mântuitorul lumii, să iubim pe deaproapele ca pe noi înșine, ca în orice timp, în orice loc, în orice împrejurări și cu orice ocazie să facem pentru alții aceea ce voim ca și alții să ne facă nouă; de altă parte să încunjurăm tot ce nu voim să ne facă altul, purtând în chipul acesta ramul de oliv al păcii și vestind dreptatea, după care se topesc atâtea inimi: »*Căile dreptilor ca lumina luminează, merg, și luminează până când se plinește ziua*« (Piide 4, 18).

Fiecare creștin, în măsură mai mare fiecare preot și în o măsură și mai potențată fiecare arhieru e dator să valorizeze acest adevăr în viața sa. Altcum se denaturează conceptul virtuții, se săibătăcesc moravurile, pier popoarele, se nimicește statul și se osândesc sufletele, lipsindu-se ele de sucul dătător de viață din vița—Hristos...

În legătură cu acestea ne reamintim numărul mare al pruncilor gr-cat. români, cărora nu li-se împărtășesc cunoștințele și povețele în limba maicelor lor, ci în altă limbă. Dascălii lor nu se interesează, și în virtutea legilor mai noue nici nu sunt datori să se intereseze de cultivarea facultăților și a instinctelor date băieților noștri de Părintele ceresc întrucât sunt români. Tocmai din motivul acesta datorința noastră este, să suplinim acest defect în orele de cateheză. În orele acestea ținute cât se poate mai punctual și cu mai caldă iubire să cultivăm simțul și dragostea față de limba lor maternă, care e și limba liturgică a Bisericii noastre. Să nu trecem cu vederea, că iubirea lui Dumnezeu nu va fi durabilă în inima, în care s'a încuibat răceala, apoi ura față de limba maicei, carea a nutrit inima aceea cu sângele, cu laptele și cu geniul, voința, aspirațiile și cu dorințele ei de mamă, că nu poate trăi fericit acela, care desconsideră preceptul: »Să onorezi pe tatăl tău și pe mama ta...« (sr.)

Cărți și reviste.

Dacă sporirea cărților de rugăciune poate fi socotită ca un semn al adâncirii conștiinței religioase, atunci anul acesta am făcut progrese foarte însemnate. Anul acesta ne-a dat adeca până acum trei cărți de aeeste. Și credem, că nu greșim, când spunem, că ele nu ni-s'ar fi dat dacă nu ar fi fost cerute. Iar dacă se cer, suntem pe cea mai bună cale a unui spor intenziv al credinței noastre catolice.

Cea mai nouă carte de rugăciuni este »*Mângăierea sufletului*«, întocmită de acelaș *Ioan Genț*, care ne-a dat și cea mai răspândită carte de rugăciuni: »*Mângăierea creștinului*«. Noua carte de rugăciuni a păr. protopop din Oradea-mare e scrisă pentru tinerimea școlilor noastre primare și ca atare poate să facă concurență cărțicei de acelaș cuprins a păr. dr. Brînzău, de care ne-am ocupat în nr. 15 al acestei reviste, mai ales că se vinde cu acelaș preț (32 fileri), deși este de douăori așa de amplă și mai drăguță puțin la înfățișare.

Ni-se dă și în aceasta, foarte potrivit, întreagă liturghia, relevându-se momentul consacrării prin tipărirea mai grasă a cuvintelor de consacrare. Trebuie să amintim însă și aici, că sf. liturghie nu e transcrisă întru toate din liturgierul mai nou, introducându-se bună-oară în Credeu părțiceaua »și dela Fiul«, și că nu putem găsi nici o motivare, care să poată justifica astfel de schimbări arbitrare. Ceeace detrage însă din însaș valoarea cărții este partea ce se ocupă de sacramentul peninței, și anume oglinda sufletească, care la nici o întâmplare nu eră permis să între, în felul cum a întrat. Inșirarea simplă a poruncilor, păcatelor și virtuților (pentruce și aceste?), pe care ne-o dă păr. Genț este absolut nepotrivită pentru a sluji de îndreptar în cercarea conștiinții băieților, căroră se îndreaptă, deoarece cu o astfel de »ogîndă« nu se pot fericii nici elevii de liceu. Prioritor la partea, care se ocupă de sf. cuminecătură observăm, că eră mai bine să nu se fi omis nici rugăciunea, »nu spre judecată sau spre osânda...«, ca băieții să poată urmări din carte pe preot, când rostește rugăciunile dinainte de cuminecare.

Cu toate scăderile aceste, »*Mângăierea sufletului*«, pentru calitățile ei de mai sus, căroră se mai adauge: limba inescapabilă, tiparul frumos, aranjarea pricepută a singuraticelor părți și — last not least — prețul mic, va fi o carte, care nu va rămâneă nevândută. I-o și dorim aceasta harnicului protopop dela Orade, și am face-o și mai din inimă, dacă tipografia probabil

jidovească, dar la tot cazul străină: »Ad. Sonnenfeld«, oricât de agreată ar fi ea cercurilor noastre orădane, ar fi înlocuit-o cu o tipografie românească. — Poate tipografia din Beiuș ... nu se vindeă atunci! (ar.).

*

Deodată cu conferențele, sau mai bine zis cu ciclul de conferențe »unite«, cari se țin, nu fără orice tendențe, în cadrele despărțământului Sibiiu al Astei, »Telegraful Român« agită o altă chestie »unită«, care ar fi »de-o importanță cardinală« pentru istoria noastră bisericească și națională. Frații neuniți probabil pregătesc terenul pentru intrarea bisericii ortodoxe în sinul bisericii române unite, căci altcum se explică foarte anevoie această râvnă în studierea chestiilor noastre unite. Dumnezeu le ajute!

Chestia, în jurul căreia se învârt dd. dela «Telegraful» este aceea, că oare biserica noastră, când a făcut unirea cu Roma, a primit ea cele patru puncte, în cari se deosebiă înainte, ori nu le-a primit, ci a făcut numai o »simplă alianță«.

De-o parte stă pâr. dr. Lupaș, iar de altă parte dl Gh. Tulbure și însaș redacția »T. R.«, cari reinvie faimosul manifest al unirei descoperit de N. Densușianu, și pe temeiul lui cred, că pot susține, că Atanasie și cei 38 protopopi nu au primit cele 4 puncte, ci au făcut o »simplă alianță«. De-o unire dogmatică nu poate să fie deci vorba pe vremea lui Atanasie, — așa cred acești domni — și cele patru puncte s'au adaus numai mai târziu prin o înșelăciune iezuitică. Pâr. dr. Lupaș e provocat să se declare, dacă primește și dsa această părere „oficioasă«, care afirmative este singura părere acceptabilă pentru oricine, care cunoaște manifestul lui N. Densușianu. Dr. Lupaș a trecut cu vederea acest manifest autentic, căci altfel nu ar fi putut veni cu alte păreri, și este deci învitat să lămurească el însuș această chestie »foarte gingașă și odioasă«.

Precum vedem, chestia nu se învârte în jurul *motivelor* pentru cari s'a făcut unirea, unde în definitiv se poata discuta, ci în jurul însuș *faptului* unirei dogmatice, asupra căruia nu încapă discuție. Și dacă s'ar părea, că ea totuș încapă, asta nu-i altceva decât: îmbătarea lumii cu apă rece. Oricum ar fi, așteptăm, nu fără orice curiozitate, lămuririle »competente« ale pâr. dr. Lupaș. Ele vor trebui să vină!

Până atunci se vor publica probabil și conferențele ținute în sala festivă a muzeului Asociațiunii, și așa vom fi și mai bine lămurii asupra acestor chestii »odioase«. Se prea poate apoi, că pe urmă să dăm și noi o seamă de lămuriri. (ar.).

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

I. Ungvar. Toate sunt zădarnice, dacă se desconsideră voia lui Dumnezeu. A lucra împotriva acestei voințe e și necreștinătate și nebulie. Să fii sigur, că în toate inimile cinstite s'ar înstăpâni pacea, dacă oamenii ar vrea să înțeleagă și să pună în practică porunca: »Pașteți turma lui Dumnezeu cea dintre voi, cercetându-o nu cu silă, ci după voie și după Dumnezeu, nici cu agonisele nedrepte, ci cu bunăvoință«. (I. Petru 5, 2).

Te cupinde un fel de rușine și o adevărată intristare, când vezi cum se batjocurește legea Domnului. Urechi au dar nu aud glasul de tunet al sfântului Pavel: nimenea să nu asuprească, nici să înșele în vre-un lucru pe fratele său. Răsplătitor însă este Domnul de toate aceste. (I. Tes. 4, 6).

A. M. Ganfalău. Ținerea cursurilor pentru analfabeți nu poate fi oprită, dacă se face în cadrele despărțămintelor Asociațiunii. Hotărîrea frumoasă, ce ați luat pentru luminarea poporului, comunicați-o Directorului despărțământului DVoastră, indicându-i și timpul și locul, unde veți ține cursurile. Pentru încunjurarea oricărei neplăceri anunțați cursurile antistieii comunale. Asociațiunea, la cerere, Vă trimite gratuit atâtea exemplare din »Abecedarul« de O. Bota, de câte aveți trebuință. Alte înviațiuni aflați în cerculara biroului central al Astreii, cu data 23 Nov. 1912, Nr. 1831. — Deplin achitat până la 31 Dec. 1912.

N. Ristra. Citisem și noi articolul »Catholic Truth Society« din »Alkotmány«, dar nici prin minte nu ne-a trecut, că ideile ce cuprinde ar putea să fie trecute în faptă la noi Români. Sfinția Voastră sunteți de altă părere, și cereați chiar să dovedeți, că nu ar fi imposibil. Pe baza celor scrise de DVoastră ne-am ocupat încă odată de acele idei, am rămas însă și pe mai departe în convingerea, că la poporul nostru, unde este rușinos de mare procentul analfabeților, încă multă vreme nu poate fi vorbă de răspândirea cunoștințelor religioase cu ajutorul mijloacelor, pe cari și-le poate permite un popor ca cel englezesc.

V. N. Armeni. Vi-s'a trimis nrul 19- 1911 al revistei noastre, în care aflați un proiect de statute pentru reuniunea, ce voiți să înființați. Dumnezeu Vă va binecuvânta nizuințele cu rezultate bogate și cu mângâierile dulci ale unui suflet, care poate zice: am făcut tot ce am știut și ce am putut pentru bunăcuviința casei Lui și spre înfrumșetarea cu virtuți a sufletelor credincioșilor.

S. H. Cicud. 20 cor.

P. D. Suat. Sunteți achitat și pe jumătatea anului ce vine.

G. W. Derșida. Achitat până la 31 Dec. 1912.

SUMARUL:

Dr. Victor Bojor: »Eu sunt... adevărul și vieța«. — **Dr. Ioan Bălan:** Limba liturgică în biserica Românilor (III. Articol final). — **Dr. Ioan Sâmpăleanu:** Autonomia noastră bisericească (III. Articol final). — **Dr. Victor Macaveiu:** Critica biblică modernă și învierea lui Isus Hristos (VI. Articol final). — **Cronică:** Iacob Mureșianu (sr.); »Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face« (sr.); — **Cărți și reviste:** Ioan Genț: Mângâierea sufletului (ar.); »Telegraful Român« (ar.). — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.